

A GONDOLATOLVASÓ

Egy magyar író a londoni rádióban úgy fejezte ki magát, Pándi Pálra utalva, hogy a 27. „kilépő” — „az behalt”. Az ellenkező oldalról, egy kiváló barátom, méltatlan „öngyilkos hősiességnek” minősítette a kilépéseket. Ezek szerint, úgy látszik, itt is, ott is úgy vélik, hogy extra írószövetség *non est vita*, rajtuk kívül nem is létezhet élet egy íróember számára. Megeshet persze, hogy vannak olyanok is, akiknek az írószövetségi tagság csakugyan létszükséglet, mert író mivoltuknak egyelőre ez az egyetlen bizonyítéka. Meg is értem őket, én mégis tudatom az aggódókkal: létezem, koromhoz képest egészen jól érzem magam, s ha közelesen netán elpatkolok, nem a kilépés feletti bú márcangolta szét szívemet. Ez az egész úgy már hetek óta oly messze lebeg fölém, hogy kedvem sincs beszélni róla. Ha most még egyszer mégis muszáj megszólalnom, azért teszem, mert Eörsi István cikkét csak azzal a feltétellel fogadta el szerkesztő kollégám, hogy én, mint főleg érintett, válaszolok rá. Nagyon nem szívesen teszem ezt: ha Eörsi gyanúsításait szó nélkül hagyom, azt hihetik, a hallgatás — beleegyezés, ha viszont felelek, személyi magyarázatokkal kell szolgálnom, régi írásaimat citálnom, ami sok embert irritálhat, engem pedig untat. De nem érzem jól magam, ha Eörsi miattam nem mondhatná el a magáét rólam, hát tessék, legyen az ő kivánsága szerint. Nem én akartam.

Négy esztendővel ezelőtt történt, mint most tőle megtudjuk, hogy Eörsi István (tanult, sőt imponálóan dörzsölt) kollégám „hosszabb tartózkodásra” megérkezett Berlinbe, annak a napnyugati felébe. S ott tüstént rájött, hogy nem szereplünk Európa „meteorológiai térképén”. Az időjárás persze szimbolice említették itt, amint azonnal ki is derül, amikor Eörsi eljut Adyig, s az ő *hamupipókés* magyar kinyitóját. Nem érzem jól magam Hamupipóke végtére is férfiuhoz nem illő, leánya szerepkörében, Eörsi a *hosszabb nyugati tartózkodás* módszerét választotta.

Hadd nyugtazzam, szíve joga, hol kíván élni. Sőt, felkiálthatnék ama búsvégzetű dán királyfival: „Oh, az én próféta lelkem!” En ugyanis — elnézést kérek, máris magamat fogom idézni —, már jó 16 évvel ezelőtt hitet tettem a *szabad költőzés joga* mellett, így festve a jövőt: „El fogunk jutni addig is, hogy az állam minden további nélkül elengedi azokat, akik nem óhajtanak megmaradni határai között”. A kivándorlási tilalmat bizonytalan, „legfeljebb ideiglenes kényszereszköznek” minősítettem, amely „épp az ellentétes hatást váltja ki”, ti. növeli a távozási vágyat. Deklaráltam ugyanakkor ezt is: „Átalakuló tár-

sadalmak nehézségeit vállalni olykor kínosan nehéz ügy, jobb a készben lébecolni. De véleményem szerint épp a nehéz ügy az, amiért élni érdemes”.

A *Kortárs* 1970. novemberi számában jelent meg e „szümpozionos” műfajban írt vallomásom, egy nagyobb könyv, a *Távvezérlő kalauz* mintafejezeteinek egyikéeként. Maga a könyv nem jelent meg sosem. Három évig nem is kaptam választ benyújtott kéziratomra, amelyet így ad acta tettem, s amikor végre a boldogító igen megérkezett, engem már nem is érdekelt az egész, egyébként is nyakig mérültem a Petőfi-biográfia fejtelmeiben. Most is csak azért említem — s még fogom lentebb citálni — e régi dolgozatot, mert, amikor a nyilvánosság előtt már 1970-ben és a hazai irodalomban (újabb elnézést kérek, de akkor még) egyedül kiálltam azért, hogy elmeheessenek tőlünk, akik kifelé ácsingóznak, végül is szerény mértékben, de hozzájárultam egy olyan közhangulat kialakításához, mely lehetővé tette az eszmei ketős állampolgárságot, s ennek jegyében némely magyar írók már oly hosszú nyugati tartózkodásra is jogosultak, mint időnként Eörsi István és Konrád György. A magyar dolgozók milliói ugyan egyelőre még csak háromévenként csodálhatják meg a fényes Nyugatot, de az ujjunk sem egyforma, s különben is, ami késik, az nem múlik: előbb a zsenik, aztán a tömegek.

Nem volt jövedelmező befektetés számomra ama 70-es kiállítás. Mert e könyvem elvérzett, nyilván épp a fentiekhez hasonló kitételei miatt, viszont a hosszú elfutások akkor még potenciális, később reális hősei részéről ez ügyben semmiféle méltánylatot nem kaptam. Sőt (lásd a szomszéd oldalon olvasható írást). En mégis elégedett vagyok. Eltérően attól a magyar frótól, aki meg van győződve arról, hogy az MSZMP története nem áll másból, mint a szüntelenül elkészített csatlakozások sorozatából, melynek folyamán a párt három-négy évenként kétségbeesett erőlködéssel utoléri a prófétát és megvalósítja tanait, én nem akarok éceszeket adni az MSZMP-nek. Mondom a magamét, igyekszem beleélni magamat a szocializmus fejlődésének távlatába, s ha egyszer-másszor úgy érzem, nem tévedtem nagyot, rezignált derűvel nyugtázom a dolgot. Nem azt nézem, kinek volt igaz, hanem a rendszer csendes evolúcióját szemlélgetve, próbálom kitalálni, mit hoz még a holnap.

Nem vagyok tehát kótyagos kaka, s nem hiszem, hogy az én kukorékolásomtól kel fel a nap, csak látam, mondjuk már 66-ban, hogy a szocializmus mégsem rekedt meg az én 58–59-es *vizsgálóm* eszmevilágánál, hanem a

csúcson is akadnak vezetők, akik ki akarják szabadítani a rendszert a dogmák kalodájából. Ezért kukorékoltam néha, s azóta is szívesen nyugtázom haladásunk jeleit.

Nem így Eörsi. Ő igényesebb, kivált azóta, hogy *arányérzékét* a hosszas nyugati tartózkodás kifejlesztette, s „*térbeli-időbeli távlatra*” tett szert. Haza-hazalátogat időnként, s elhúzza száját a látotakon, itélkezik eievenek és holtak felett, mint az Úr. Apropos, Úr. Gyerekkoromban, Hejőcsabán, rendkívül mókásnak tartottam az öreg nénikéket, amint *szinigaz* történeteket meséltek abból az időből, amikor még Krisztus urunk a földön járt. Mostanában arról hallhatok mulatságos legendákat, hogy amikor a mi Eörsi Pistánk legutóbb épp *magyar földön* járt, mutogatva a pesti kiadókban, szerkesztőségekben újabb színművének német szövegét, miképpen ostorozta ezt a piszokba ragadt Mucsát, s annak megalakító értelmiségét.

Nem lepett hát meg, hogy most újra magyar földön járván-kelvén megint felhevült, s most már nyilvánosan is én lettem a fő célpontja. Ez nagyfokú okosságra vall részéről. Névtelenül emlegeti a „*hatalom*” képviselőjét, aki a tavalyi közgyűlésen megjelent, s jelezte, hogy az írónak semmi esélyük sincs „a meghallgatásra” (semmi ilyesmi nem hangzott el, de hát ez a bagatelni tény nem zavarja a messziről jött látogatót). Mivel a miniszter rangban egy kissé alacsonyabb fokozatot visel, mint a kb-titkár, őt már bátrabban okítgatja, de Heinén csiszolódott szellemességének savát-borsát mind rám pazarolja, mert bár „a hivatalos kultúrpolitika” publicistájának minősít, lelke mélyén pontosan tudja, milyen az én „*hivatalosságom*”, s ez szárnyakat ad általam egyébként kedvelt ironiás lelkületének.

A könnyebbség kedvéért Eörsi nem is teszi fel a kérdést, hogy miféle *hivatalosságot* testesít meg az, aki nyilvánosan deklarálja, hogy a Csurka-ügyben és a Tiszatáj ellen hozott *hivatalos* adminisztratív intézkedéssel nem ért egyet. Sőt, Eörsi konokul hallgat arról, hogy ezt *mind* a közgyűlésen, *mind* Kilépési nyilatkozatomban előadtam...

A vitákban nem ritka az ilyen csúsztatás, legyintenek rá, de Eörsi nem csupán hallgat e tiltakozásomról, ennél többet is tesz: addig csúri-csavarja szavait, míg fel nem felezi, hogy én *azért* léptem ki, mert írőkollégáim tiltakoztak a fenti ügyekben... „Ki érti ezt?” — teszi fel a szónokinak szánt kérdést és felfehetően svéjkesen mosolyog az ellentmondáson, amely nem az én álláspontomból következik, pusztán képzelete nem túl

Mit bánom én, hogy nem magad vagy? Hogy ott száz és száz van veled?

PETŐFI

korrekt működtetésének terméke. Itt kellően minősíthetném Eörsi vitaerkölcset, de nem teszem, átadom őt saját lelkiismerete önfurdalásának.

Mégis, akkor a legtanulságosabb az ő eljárása, amikor *gondolatolvasói* pózban lép fel. Nyilatkozatomban szóltam egy 56-os írásomról, „különböztetve”, de itthon terjesztett” röpiratnak nevezve azt. Eörsi az idézőjelbe tett őt szócskának egy sűrűn teleírt gépelt oldalt szentel, hogy erkölcsi-politikai ítéletét megindokolja.

Először is deklarálja, hogy emez írás „*külföldre*” „*csempészéséért*” ítélték engem „*hosszú börtönbüntetésre* (...), tehát a *külföldi terjesztésnek* legalább a *szándéka* kétségkívül fennállt...”. Hát kérem szépen, először is örvendek, hogy Eörsi, aki *regóta figyeli munkásságomat*, e művemét is méltatja. Még jobban felvillanyoz, hogy e nagy magyar kontesztáló idevágó információit rendőrségi forrásokból meríti. Én, persze, nem kívánom Eörsitől, hogy ismerje ügyemet, de annyit elvártam volna tőle, hogy harminc év múltával nem áll be önkéntes tanúnak egy olyan vád igazolására, amelyet én soha sem ismertem el, mert „a *külföldi terjesztés*” nem állt „*szándékomban*”.

De miért kell Eörsinek ezúttal egy tájból cseresznyéznie némely túlbuzgó bűnüldözőkkel? Elárulja ő maga: azért „*bizonytja*” rám a vádat, hogy leleplezzen: ime, hajdan külszói „*terjesztő*” volt, de most a SZER és a Nemzetör „*valóságos*” mumusként szerepel” Nyilatkozatomban. Ezen az alapon meg is dorgál, mint feledékenyt, aki valaha tudtam, hogy a forradalmakat nem „*külföldi hatalmak ügynökei*” szítják, de most úgy nyilatkozom, mintha „*az írók és politikusok konfrontációját* az említett intézmények *ármánykodása okozná*”. Gyönyörű levezetés. Szerencsére egy betű sem igaz belőle. Tény ellenben, hogy én sosem vontam vissza nézetemet, mely szerint felkelések, forradalmak, ellenforradalmak nem magyarázhatók pusztán ügynökök tevékenységével (nota bene: még a november 4. után hatalomra jutott új vezetés is első helyen a Rákosi-rendszer hibáiban kereste az események fő okát!), idevágólag számtalanszor nyilatkoztam azóta is. Legutóbb akkor, amikor Rákosiék rendjének bukását egy *össznépi tiltakozás* eredményének minősítettem (Új Tükör, 1986. 49. sz.). Arról pedig egyetlen szót sem ejtettem soha, hogy írók és hatalom konfrontációját a SZER és a Nemzetör okozza, mert ha ilyet mondanék, olyan ostoba fráter volnék, hogy Eörsi aligha összpontosítaná szellemi energiáit egy ilyen fickóra. Ő pontosan tudja, hogy ez a bizonyos „*külföldi*” publikálás

centrális kérdés, s úgy véli, könnyebb megcáfolnia a saját maga által számba adott kitalációkat, mint az én valóságos véleményemet, kivált akkor, ha ráadásul még következtelenségben is elmaraszthat, mint hajdani „*külföldi*” terjesztőt. S hogy megint utaljak némi erkölcsi összefüggésekre: mindeknek érdekében el kell hallgatnia, hogy én már ama 30 évvel ezelőtti iratban is szembefordultam az egykori pártellenzék emigránsá lett tagjaival. E tekintetben '56-ban, '70-ben és '87-ben és mindig hajszálnyira *ugyanazt* az álláspontot képviseltem. Épp abban voltam mindig a legálthatatosabb, amiben Eörsi következtelenséget szeretne a szememre vetni.

Nem állítom, hogy ez az álnok vitamódster feltétlenül tudatos elhatározás terméke Eörsinél. Tudatosan ily rosszul nem működhet egy valaha racionális elme érvelési készsége, lehetséges inkább, hogy tudatalatti kényszerből oly kihagyásos a logikája. Legárulkodásban akkor derül ez ki, amikor egyfelől vállon veret, amiért az évtizedeken át *pangó Szovjetuniót* emlegettem, másrészt mindejt siet hozzátenni: Feketének „*utólag pang, ami pang*”, „*ök*” ellenben nem *utólag „acsarkodtak”* ez ügyben. De ugyanez az Eörsi ugyanabban a cikkben azt írja, hogy már 30 évvel ezelőtt „*csaknem-zseniális*” elemzésben szóltam a „*szovjet típusú*” társadalmakról. Ha olvastam, úgy gondolja, hogy *ott* dicsőítettem a pangást? A még Togliatti által is *elfajulásnak* minősített jelenségeket? Hát minden egyes állításmál csak annak az egy mondatnak a végcélja számít, de hogy egyik tétele üti a másikat, az már mindegy? Szabad így kezelni értelmiségi olvasókat?

Ezek az olvasók egyébként talán elhiszik nekem, hogy egy végzős szellemi erőfeszítéssel Eörsi egyéb feketesándorizmusait is meg tudnám ingatni. De legyen elég mindtául ennyi. Nézzük a lényegét, amelyhez én csak *argumentatio ad hominem* gyanánt kellettem — nézzük a „*külföldi*” közléseket.

Eörsi felsorolja az általam is tisztelt emigránsokat, vagy hazai üldözötteket, akik „*külföldön*” publikáltak, s azt hiszi, megsemmisített engem. Azután megmagyarázza, s épp nekem, hogy egy illegális mű is tartalmazhat igazságot, Nagyszerű. A bökkenő ott van, hogy én ezt gyerekkorom óta egyfolytában tudom... De Marx a polgári lapokban, hová gyakran pénzkeresés céljából is írnia kellett, *nem* a kapitalizmust dicsőítette, hanem igyekezett a maga kommunista felfogását érvényesíteni, vagy ha tisztán sajtóüzletről volt szó, akkor is vigyázott arra, hogy semmiféle elvi engedményt ne tegyen. És Lukács, maradjunk a kommunistáknál, amikor idehaza nem tudta közölni három összetartozó esztétikai tanulmányát, a SZER-nek küldte el őket? A Nemzetörnek? Nem. Egy tisztességes hamburgi kiadónak. S tette ezt, mert tanulmányai *semmiféle*, az akkori viszonyokkal politikailag direkt módon szembeszegülő tételt nem tartalmaztak. (Dogmatikus maradványt annál többet.) Később

(Folytatás a 6. oldalon.)

A GONDOLATOLVASÓ

(Folytatás az 5. oldalról.)

is komoly fórumokon nyilatkozott kritikái, de nem antikommunista nézeteiről.

Kár tehát ide cibálni a klasszikusokat. Természetesen első egy írás tartalma. Ha világnézetét, szándékát tekintve a szocializmus jobbítását szolgálja, ám pillanatnyi (történelmi értelemben vett pillanatról szöveg) okok miatt idehaza nem jelenhet meg, lehessen tisztelegés nyugati fórumon előadni. De ha az írás zagyva, kótyagos, sőt ellenséges a szocializmus eszméjével szemben, s igazságtalan annak megújuló gyakorlatával szemben, s ezt ráadásul az intézményesített nemzetközi antikommunizmus piacán adják el, akkor maga a fórum is minősít!

S azoknak a tisztelt vitapartnereimnek, akik lelkesen gyalognak, de nagyon lánghán olvasnak engem, szíves figyelmüket felhívom arra, hogy ez magint csak nem mai véleményem, a „hivatal” szöcsövéé, „a főszerkesztőé”, már „tudományos ügyintézőként”, havi 3000 forintért is ezt vallottam az előjáróban említett *Tüvezerő kalauz* 1970-es szövegében is, így: „Adóhatnak egész történelmi korszakok, amelyekben az önként hatvan vagy hetven százalékosra mérsékelte nyíltság a teljes igazság erejével hódít, ha a maga helyén hangzik el a várt szó, míg a százszázalékos igazság is hazugsággá torzulhat, amennyiben kívülről harsognak nekünk, sanda kibécek nem is kétes szándékainak leplezésére.”

Példám kiélezett volt, bár ma is vallom, Eörsi persze mondhatja erre, hogy ő ragaszkodik a száz százalékos, de egyrészt gondoljon arra, hogy én dokumentált példákat is mutathatok fel arra, hogy nem mindig ilyen szigorú ő, másrészt hol vannak az ő százszázalékos igazságai? Eddig csupa törzstájt vettem a szemébe, pedig e „hazai közlésben” fékezte magát. Alkalmadtán, ha nagyon muszáj, kinti „százszázalékos” közléseit is megvizsgálhatom, de Nyilatkozatomban nem róla szóltam; hanem a választmányba, sőt az elnökségbe tüntetően bevalasztott „kettős publikálókról”.

Számomra ugyanis elfogadhatatlan az, ha egy magyar költő változtatás nélkül a magyarság diplomatáivá lépteti elő „a” disszidenseket, s még arra sem volt hajlandó eddig, hogy legalább a szélsőséges reakcióktól, a „perzselésre” készülődő fehér terroristáktól elkülönítse magát. Nekem ezek nem diplomaták, hanem ellenségeim, s azok voltak már akkor is, amikor még itthon tündököltek, amikor végzetesen kompromittáltak a magyar nép október 23-án kifejezett jogos követeléseit, s amikor ártatlan embereket lincseltek.

De tegyük fel, hogy valamiféle „igazi” igazságot találnak fel tisztelt kontesztáloink, s azzal a SZER-nél háználak. Nem válik-e veszélyes fegyverre még a gyógyító szike is, ha egy dühöngő kezébe kerül? Ázzá válhat. Márpedig a SZER az uszításnak ilyen dühöngő fóruma. Az volt '56 előtt is, előre fűzelve és toborozva a lendő lincselőket (nekem már '51-ben kilátásba helyezte a bitófát), s az volt '56-ban is, amikor irreális és büns felelőtlenségével igyekezett antikommunista tömegfelkeléssé változtatni a szocializmus megújulására hivatott reformmozgalmat. Ma már nincs olyan tárgyilagos nemzetközi szakértő vagy történész Nyugaton sem, aki ne ismerné el, milyen rettenetes felelősség terheli a SZER-t a magyar tragédiáért.

Néhány évvel ezelőtt a müncheni adó átmaszkírozták a szocializmus demokratizálásért vívott eszmei küzdelem patrónusának szerepkörére. Egy idő óta a programozók mégis úgy találták, jobb az őszinteség, s egyre nyitlabbra hajtják végre a lázadás szítására szóló utasítást.

★

Az a megtiszteltetés ért, hogy a maszki újólagos levételének egyik mezejtő mozzanata épp hozzám kapcsolódik. Kilépesi nyilatkozat-

tom leghesebb ostorozója, a SZER, február 14-én egy „hallgatói üzenetben”, mintegy megvédve az írószövetség szent egységéhez ragaszkodó magyar írókat, rámutatott arra, hogy a demokráciában az ellenzék biztosítja a jó kormányzati működést garantáló kényszert, s így összegezték: „Diktatúrában ezt a kényszert kizárólag az időszakonként visszatérő lázadás vagy az attól való félelem jelenti. Ha ez sokáig várat magára, vagy megszűnik, nincs többé semmilyen belső erő, ami a hatalmon levők kontraszelektáló csoportját visszatartaná attól, hogy a népet a legsötétebb nyomorúságba vessen.”

Itt van tehát ez a diktatúra. Vezetőit, ki tudja miért, csak az írók lázadása tartja vissza gonosz szándékaiktól, de ez nem elég, tovább kell fokozni a lázadás szellemét, mert különben „a legsötétebb nyomorúság” következik. Hogy az időszakonként visszatérő lázadás következő dátumát mikorra kell időzíteni, arról az üzenet hallgat, talán még nem tűzték ki a dátumot. De a lobogót már kitűzték.

Itt tehát az utolsó bizonyíték, próbáljunk egy kicsit elgondolkozni és dönteni: akar a magyar író olyan fórum(ok)on szerepelni, amely(ke)t eleve a felfogatás, sőt a lázadás szítására hoztak létre? Akkor tessék ezt bátran megvallani, s nem a demokráciáról cseverészni. En igen régen döntöttem: az a „szocialista” demokrácia, amely az antiszocialista lázadás szervezőivel építi ki a maga szövetségét, nekem nem kell.

Amikor pedig a SZER-ező szerzők arra hivatkoznak, hogy a magyar kisebbségek védelmében folyamodnak a rádióhoz, azt mondom, ez még rosszabb. Mint publicista s mint szerkesztő régóta igyekszem megtenni a magamét a határainkon kívüli magyarság jogainak, kultúrájának érdekében, külföldi szovinszták ellen is fellépve, de kikezdehetetlen meggyőződése, hogy aki ellenséges fórumon akarja oltalmazni testvéreinket, az kárt okoz a nagy ügynek, mert lehetővé teszi, hogy a sovinszták az antikommunista kereszteshadjárat kategóriájába sorolhassák a kisebbségek védelmét is! En tehát az elodázhatatlan további reform és demokratizálás híveként, a kisebbségi magyarság kultúrájának és jogainak védőjeként elkülöníttem magamat az antiszocialista lázadást szervező fórumokról, s azok önkéntes munkatársaitól.

És különösen fontosnak tartanám, hogy épp az írószövetség vezetősége (vagyis elnöksége és választmányja is) tegye meg ezt a gesztust. Az elnökség most *szertelen* követeli tőlem, nevezzem meg név szerint, kiket illetett váddal *Kilépesi nyilatkozatom*. En az elnökség tagjainak helyében nem lennék ilyen követelőző. A sajtótörvény sehol sem írja elő, hogy általános politikai bírálatokat név szerint is konkretizáljon bárki is. En mégis konkretizáltam „vadjaimat”, mégpedig azzal, hogy szó szerinti, idézőjelbe tett *citátumokkal* és konkrét *orgánumok* megnevezésével félreérthetetlenül utaltam azokra a magyar írókra, akik a szocializmussal szemben gyűlölködően ellenséges fórumokon szerepelnek. Azt mondtam, hogy az ilyen írók vezetőkké választásával a választmány zöme olyan útra lép, amely „egy irracionális politikai kaland felé vezet”. Mivel az elnökség összetételét a többség szavazatával döntik el, teljes joggal ítéhettem úgy a választmányi szavazók zöméről, ahogy ítéltam. De nem nevezhetem meg a „kettős publikáló” támogatóit, mert nem tudhatom, ki miként szavazott! Ám ők megnevezhetik magukat! Ha ez a zöm pillanatnyi hangulatok nyomása alatt döntött úgy, de már megbánta, ismerje ezt el nyilvánosan! Ha viszont tudatosan támogatja a szélsőséges emigrációs fórumokon parádézó írók politikáját, valjha meg ezt is nyilvánosan! De sem egyik, sem másik esetben ne azt fenyegetsek a sajtótörvényt, aki óvást emelt, s előre figyelmeztetett a várható követke-

ményekre, hanem saját maguk nézzenek szembe a már bekövetkezett fejleményekkel. Az általam 86 december végén még csak hipotetikus emlegetett „kaland” és „politikai színjáték” első felvonása ugyanis már lejátszódott, amikor az illetékes miniszter '87 január végén deklarálta, hogy a történetek után nem tekint a szövetséget „az egész magyar írótszázadalom képviselőjének”. Lehet kieriöletni további felvonásokat, de ezt tegyük nélkülöm. Eörsi mindenestre legalább öszinte és *elölleg* védelmezzi a szabadeurópás, s hasonló flottatüntetéseket. Emberi jogának tekintem, hogy ezt tehessen, az én emberi jogom, sőt kötelességem viszont az, hogy elvileg minősíthessem az ő elveit, s elkülöníthessem tőlük a magamét. Ugyanez vonatkozik a kilépésemre. Az egyesülés emberi jog, de a kilépés is az.

A demagógia is művelhető intelligensen, bizonyos logikai és etikai minimum megléte esetén. Sajnos, s minimum sem található meg Eörsi szóokai kérdésében, amikor azt a felfogatás akarja a számba tuzkolni, mely szerint nekem az a demokrácia, hogy akit nem választottak be a vezetőségbe, az lépjen ki...

A demokráciáról szavalnak a SZER-ben is, ahol pluralizmus bajnokai második hónapja lángpallossal, sőt tüzes Kaszavai védik a „demokrácia” jegyében az írószövetség szent egységét. Amit védnek, sajna, az a szialini monolitikus párt elve: győzött a többség, a kisebbség vessen alá magát a többségnek. Nem hangzik jól ez az elv a SZER szerzőinek szájából... Az pedig éppességel komikus, amikor az írószövetségi demokrácia és sajátos felfogásának hirdetői a nyugati parlamenti választások demokrátiás rendszerével példálózhatnak. Ha ugyanis mondjuk a francia jobboldali győz egy választáson, akkor az csak annyit jelent, hogy egy újabb választásig az övéké a kormány, de nem jelenti azt, hogy mondjuk a szocialistákknak őket kell támogatniuk stb. Az ilyen demokráciában ugyanis már a választás előtt is önálló pártok állnak szemben egymással, s ez az önállóság a vesztes pártnak a továbbiakban is megmarad. De az írószövetség monolitikus szervezet, önálló pártok nincsenek benne, ennél fogva ha egy választás után tüntetően bevesznek a reform és a megújulás politikája szempontjából károsan politizáló írókat, akkor én — három évig semmit sem tehetvén ellenük — nemcsak kiléphetek, hanem jól is tesszem, ha kilépek. Ilyenkor nem az számít, hogy kié a többség.

Kedves költöm nem ítélt méltányosan, amikor oly hevesen támadt Vörösmartyra, ayal pártfogójának egy politikai szavazása miatt. De Petőfinék igaza volt, amikor kinyilvánította: eszmei, elvi kérdésben nem az dönt, melyik álláspont szerez pillanatnyilag többséget.

Jól tudta ezt Luther, Kálvin és a többi reformátor, aki „kilépett” egy monolitikus egységből, melyet megváltoztatni nem tudott, s külön egyházat alapított. Jól tudta Lenin pártja is, amely nem értvén egyet a II. Internacionáléval, „kilépett” és új Internacionálét hozott létre. Volna még néhány tucat példám, de legyen elég ennyi.

En, persze, nem táplálók magamban egyházalapítói hajlamokat, sem lenini ambíciókat. De, ha már megintérvöltem Eörsi István, fogjunk-e össze ketten, „jó demokrátiakusan” alapítsa egy új írószövetséget, megnyugtatom: nem törleksem arra, hogy szövetségbe kerüljek olyanokkal, akikről eszmei sorompó választ el. Akadnak ilyen kollégák a kilépők között is, s más oldalról időkorá távolság választ el Eörsitől is. Amíg az írószövetség jellegtelen s ó- és utaztatási hivatalként működött, az eszmei eltérések nem vezettek konfliktusokig. De ha egyszer „pártok” alakulnak ki, akkor az

ember nézze meg, kikkel áll egy akolba.

★

Ellenfelem megállapítja, hogy a közgyűlés nem egy felszólalásában „kicsinyes provincializmus kísértett, alig-rejtett nacionalizmus, rasszizmus, ös-konzervatív kultúrasszemlélet”. Bravó! Végre egy kis kritika az írói ellenzék számlájára is. Csak az a baj, hogy Eörsi minderről mélyen hallgatott, a közgyűlésen, nem állt ki a „rassziszták” ellen. Lelke mélyén érzi-e felelősségét, nem tudom, de tény, hogy siet deklarálni: nem ő az oka a saját óvatosságának, hanem „az ország”, amelyben sosem lehetett végigharcolni az ideológiai harcokat és így tovább.

Bibót nem volt érdemes ide keverni, mert e tisztá ember és gondolkodó saját politikai szövetségének idevágó hibáit is megbíráta. Ami pedig a fórumokat illeti, legyen szabad szerénytelenül arra hivatkoznom, hogy két évtized óta mindig megletem a módját és fórumát a népies misztikák elleni szellemi küzdelemnek! Még akkor is, ha általam igen tisztelt alkotókról volt szó, nem csupán epigonjaikról.

Mint ahogy a nemzetietlenség, vagy nemzeti közöny irányzata, s ezen belül „az utolsó csatlós”, „a büns nép” teóriája ellen is fel léphettem, már akkor, amikor a verebek még nem csiripeltek erőről. Azok ellen is például, akik a „fasizmus iszonyatának nyomása alatt jutottak el oda, hogy éretlennek tartják a népet, s a »magyar nemzet» vagy a »magyar nép» pusztá emlegetése árpádsávós nyilatkoztak idez fel emlékezetükben. Veszélyes tetszalottak ébresztését segíthetik elő, ha ezeket a görösket nem tudják feloldani magukban...” (Kritika, 1968. 3. sz. Emlekezetüül újra közöltem e cikket *A kamasz álma* című könyvemben is, 1984-ben.)

Tény persze, hogy az ilyen „kétfrontos” küzdelem nem sok haszonnal jár — az embert egyszerűen kifelől, sőt több irányból is utálják meg, ha csatlakozik az egyik fronthoz, legalább a háta biztosítva van. Eörsit mégsem gyanúsítom azzal, hogy gyávaságból kerülte ezt a kétfrontos kiállást. Tőle eltérően én nem foglalkozom gondolatolvasással, sem szándékutával, mégis, hadd mondjam ki: félek, nem „az ország” az oka annak, hogy Eörsi csak egy mondat-erejű és általában határolja el magát a rasszistáktól, hanem az a „népfrontos” elképzelés, amelynek célja az írói ellenzék két ismert szárnya, a liberális-nyugatos, „post-urbanus” csoport és a népies-nemzetes tömörülés között kiiktatni, elhalasztani minden vitát — a győzelem utánra.

És mi a cél, amelyet a győzelemmel szeretnének biztosítani? Oly sokféle, s némelyeknél oly gyanús, hogy egyfelől nem tudnám, másfelől egyelőre nem szeretném közelebbről jellemezni a célokat. Megmaradok Eörsinél, aki mostani cikkében kétféle programot ad: nemzetközi, sőt világméretű röp-analizisben azt mondja, hogy a katasztrófától a véletlenül kívül „csak az uralkodó rétegek” bölcs belátása és ép erkölcsi érzéke mentheti meg a glóbuszt. Magyar perspektívában viszont megvádolja a vezetőket azzal, hogy „átmenetinek” mondtó társadalmunkat „öröknek szeretnék tudni”, majd meghirdeti a programot: „az ellentmondás csak a külön-érdekek körül szerveződő uralkodó rétegekkel együtt változhat ki”. Mind a két állításban, a nemzetköziben és a magyarban, nyilván nem véletlenül, ugyanaz a fogalom szerepel: „az uralkodó rétegek”. De még világalátalanságban eme rétegek bölcs belátására és ép erkölcsi érzékére lehet számítani, addig hazai viszonyaink közepette ugyanezen társadalmi csoport már a kiküszöbölendők listájára kerül... Úgy remélem, Eörsi ezt a megkülönböztetést nem gondolta végig, s mivel magát szocialistának tartja, a bölcs és erkölcsös tökések, s a bölcsesség és erkölcs nélküli, valamint kiküszöbölendő magyar kommunista vezető rétegek ellentétének eszméje nem jegecesedett ki nála meghatározó elméletté.

En egyébként mindentéle teoretizálás nélkül, s itt csak mellékesen, de hadd rögzítem: a párt és államgepezetben túl sok olyan kádert ismerék, aki irányítói képességéről még nem győzött meg, vagy aki ügyesen dolgozik, de főleg a saját zsebére, vagy éppen séggyel két súlyos hibában is elmarasztható egyszerre — a hoz-

zá nem értés és a haracsoló-kiváltáshajszolói hajlam-kirívó túltengésében is. Hogy ez a túl sok ötven vagy száz ember, vagy ezekben mérhető tömeg, egy szociológiai felmérésben volna tisztázható, ha készülne nálunk ilyen felmérés, de semmiképpen sem szövegalkotó általánosan kiküszöbölendő „uralkodó rétegekről”. Bár a közgyűlésen többen is védtek az író jogát a „túlzásra”, én az ellenkező véleményen vagyok: nagy nemzeti ügyekben ne a túlzás, hanem a tárgyilagosság, a szabatos fogalmak felelős keresése jellemezze az írástudót. Uszítani a műveletlen tahó is tud.

Sajnos, a mai magyar politika tárgyilagos megítélésére Eörsi már (egyelőre még?) képtelennek láttszik. Lelkesen gúnyolódik azon, hogy szerintem „az évtizedeken át pangó, csak most megújuló Szovjetuniótól eltérően” Magyarország „egy egész reformkorszakot tud maga mögött”. Szerinte viszont nálunk csak egy felemás gazdasági reformot valósítottak meg, de a politikai konzekvenciáktól félek, „ellentétben a mai szovjet megújulási törekvással, mely a politikai és gazdasági struktúrát egyszerre akarná modernizálni...”

Először is hadd nyugtazzam: lekesít a látvány, amint Eörsi István a szovjet megújulási-modernizálási törekvést szegezi szembe az elmúlt évtizedek magyar gyakorlatának tényeivel. Remélhető, hogy hajdani szovjetbarátság, melyről néhány hangulatos verse tanúskodik, most újra kitör, miként a kiláudnak hitt vulkánból a perzselő láva. En azonban, aki mégiscsak itthon élék, méltányosabb vagyok, s úgy látom, hogy nálunk a politikában már történt egy s más olyasmi is, ami nem minden szocialista országban érzékelhető. Így például volt egy parlamenti választás, ahol közmetenként tetlegesen több jelölt lépett fel, s melyen jónéhány közéleti nagyságot valósággal elsöpört a szavazók többsége. Ez talán mégiscsak a politika szférájába sorolható fejlemény. Nem gazdasági változásnak tekintem azt sem, hogy Magyarországon olyan írói közgyűlés játszódhatott le, mint amilyen lezajlott, a szövetség feloszlatása nélkül. Nem pusztán a gazdaságot segítheti, bár az is, hanem az állampolgári öntudat demokratikus fejlesztését, ha az ipari vállalatok tanácsai több jelölt közül titkosan választanak igazgatókat, s kivált, ha a már régebben bevezetődött félszdemokrácia keretében évről évre elszámoltatják, s nem ritkán leváltják az elnököket. Kiválólag politikai fejlemény az én szememben az is, hogy bár rendőri kontroll alatt, de ifjúkorom viszonyaitól elütően mégiscsak börtönbüntetéseket veszélye nélkül működhet Magyarországon a sokak által ismert, s ezért csak nevében „földalatti” ellenzék. Talán az is politikai vívmány, hogy évente száz-ekrek utazhatnak Nyugatra, mindenestere ebből az egy kis országból többen, mint némely nagyobb országokból összesen. Sőt, az írói és ellenzéki „nomenklatura” jelesei, ha közlegényei nem is, alkalmanként „hosszabb nyugati tartózkodásra” jogosultak... Eörsinek legalább ezt az egy politikai vívmányt talán illene méltányolnia...

★

De nem folytatom a listát, mert nem vagyok annyira csacska, hogy engedjem magam belekényseríteni olyan látszatokba, mintha én oly roppant elégedett volnék a magyar vívmányokkal. Csak annyit akartam jelezni fentebb, hogy nem csupán némely más országok *ténylegesen sivár helyzetéhez*, vagy remélhetően sikeres jó *törekvéséhez* képest értünk el egyet, s mást, hanem egy nemzeti tragédia leverő korszaka után Magyarország elindult felfelé a mélyből, s ha most évek óta megtorpan is ez a lendület, s gazdasági bajaink különösen nyugtalanítóak, a szovjet *akarások* remélhető sikerére támaszkodva újra előre haladhatunk.

Lázadások nélkül is. A nemzetközi antikommunizmus legvadabb fórumainak propaganda segítségével is. Sőt, csak akkor, ha e beavatkozások, és az általuk szított felelőtlen kalandok kockázatát el tudjuk hárítani. Nem vagyok illetékes deklarációkat tenni, de véleményem szerint e nemzeti megújulás új szakaszában minden jószándékú író meglelheti a maga helyét, akkor is, ha tegnap másképpen gondolkodott.